

Олександр Довгань, к. ю. н.

Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА – ГАРАНТ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Oleksandr Dovhan, PhD in law

Scientific and Research institute of informatics and law of the National academy of legal sciences of Ukraine

INFORMATION SECURITY AS A GUARANTOR OF THE NATIONAL INFORMATION RESOURCES SAFETY

The article deals with the essence of the concept of information security in conditions of global influences activation. The description of sovereign information resources is specified as a basic constituent element of information basis of the nation and state development. The role of information sovereignty as the basic object of modern information security is shown. The article considers issues about organization of work for the use of information resources and offers the ways to increase its efficiency. The author indicates a necessity in effective regulation of legal use concerning modern instruments for provision of sovereign rights to information resources, firstly organizational, and also issues related to the use of sovereign information resources both at the internal and international information markets.

Key words: information security, information resources, sovereign information resources, information policy, information sovereignty.

За умов швидкого формування і розвитку інформаційного суспільства в Україні та глобального інформаційного простору, широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя привертають увагу і набувають особливого значення проблеми інформаційної безпеки.

Проблемі забезпечення інформаційної безпеки особливої гостроти надають обставини, які пов'язані з широкомасштабним впровадження інформаційних та комунікаційних технологій в усі соціально значущі сфери людської життєдіяльності, у тому числі і в критично важливі для життєзабезпечення держави, нормального суспільного розвитку і дотримання інтересів особистості, темпи якого будуть тільки збільшуватися; зростанням ролі інформаційних ресурсів та їх вразливості від різного роду загроз, різних видів інформаційної зброї та ін.

За сучасних умов інформаційна складова набуває дедалі більшої ваги і стає одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки. Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою впливають на рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку.

Інформаційна безпека в національному законодавстві розглядається як системне явище. Законом України «Про основи національної безпеки України» визначається, що всі напрямки цієї безпеки побудовано на основі базових елементів¹. Даний закон розкриває шляхи формування ефективної правової бази розвитку сучасної інформаційної безпеки (ст. 2). Зважаючи на складність, багатоаспектність прояву інформаційних загроз сучасності, законом передбачається відповідна жанрова різноманітність документів для забезпечення ефективної практики організації безпеки: законів, концепцій та доктрин. У контексті розвитку сучасних інформаційних процесів ст. 3 цього Закону передбачає процес створення системи, відповідної перебігу подій і ситуацій в вітчизняній інформаційній сфері. На основі аналізу суспільної практики в сфері розвитку сучасної інформаційної сфери, закон визначає найбільш дієві напрями розвитку правових норм, засобів і форм державного впливу на інформаційну сферу.

¹ Закон про основи національної безпеки України 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 29, 38.

Такий державно-правовий механізм інформаційної безпеки визначають як «впорядковану сукупність інститутів держави, задіяних у процесі формування і впровадження політики інформаційної безпеки, внутрішні та зовнішні ролі і відносини якої регулюються системою правових норм та принципів»¹. Він складається з трьох взаємопов'язаних елементів.

По-перше, це сукупність державних інституцій задіяних у процесі формування і впровадження політики інформаційної безпеки, тобто інституціональний механізм інформаційної безпеки.

По-друге, це сукупність ролей та відносин, яка включає правові відносини що виникають при проведенні політики інформаційної безпеки та специфічні ролі, форми і методи діяльності суб'єктів проведення політики інформаційної безпеки.

По-третє, це ієрархічна сукупність правових норм та принципів, що регулюють зміст та процес проведення політики інформаційної безпеки, тобто правовий механізм інформаційної безпеки².

Організація сучасної інформаційної безпеки розглядається як стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує його формування, використання й розвиток в інтересах громадян, організацій, держав³. Відзначаючи зростаючу важливість сучасного структурного розвитку суспільства, Б.А.Кормич до даного переліку справедливо додає також суверенітет народу та нації як суб'єктів інформаційних відносин⁴. Дане положення базується на Законі України «Про інформацію». В ньому фіксуються важливі положення про те, що основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси, про створення національної системи їх розвитку та регламентується відповідна міжнародна діяльність⁵. При цьому, однак, згідно з Законом, інформаційний суверенітет в Україні поширюється лише на ті з продуктованих у наш час ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету. На жаль, даним формулюванням не охоплюються інформаційні ресурси, що є духовним надбанням українського народу, напрацьованим ним протягом віків, надбанням, що не підлягає об'єктивно будь-якому виду приватизації, що на сьогодні є традиційним орієнтиром у розвитку інформаційної діяльності.

Заслужує на особливу увагу те, що «У широкому значенні інформаційний ресурс – це важливий засіб, джерело соціального розвитку і прогресу, який актуалізується в людській діяльності та ефективно використовується як інструмент соціальних перетворень. Це головний ресурс людської діяльності»⁶. Поняття про суверенні інформаційні ресурси є базовим при розгляді національного інформаційного суверенітету та національного інформаційного середовища. Ці ресурси є основним об'єктом збереження і розвитку в контексті організації інформаційної безпеки. Вони являють собою сукупність окремих документів і масивів документів, зафіксованих на матеріальних носіях, бази і банки даних, інформацію в архівах, бібліотеках, музейних фондах, інших складах і сховищах даних, що включені у сферу соціальних відносин і мають загальнонаціональну цінність та є об'єктом права власності будь-якого суб'єкта України.

З розвитком глобального інформаційного простору на основі зростання обсягів загальноцивілізаційних інформаційних ресурсів спостерігається інтенсифікація його впливу на інформаційний простір, що формується та контролюється наявними засобами, правовими, технічними та іншими, кожною окремою державою, кожною нацією.

При цьому видається справедливою думка Р.Марутяна про те, що від ставлення суспільства до національного інформаційного ресурсу, розуміння необхідності утвердження національної ідентичності та реального інформаційного суверенітету залежать саме позитивні перспективи інтеграції до глобальної інформаційної інфраструктури. Усвідомлення вирішальної ролі інформаційного ресурсу державами, які прагнуть інтегруватися у світове інформаційне співтовариство в найближчому майбутньому, стає важливою передумовою здійснення

1 Кормич, Б.А. (2004). *Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України*. Київ, 135.

2 Кормич, Б.А. (2004). *Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України*. Київ, 135.

3 Базилюк, Я.Б., Власюк, О.С. (ред.) (2009). *Україна у системі міжнародної безпеки*. Київ: Фоліант: Стилос.

4 Кормич, Б.А. (2004). *Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України*. Київ, 135.

5 *Закон про інформацію* 1992 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 48, 650.

6 Марутян, Р. (2010). Національні інформаційні ресурси як першооснова інформаційного суверенітету України. *Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір*. Київ: ВД «Стилос», 495.

інтеграційних процесів¹.

Різка активізація глобальних процесів протягом останніх десятиріч сприяла розвитку глобального інформаційного простору, інтенсифікації впливів на інформаційні ресурси всіх країн світу, всіх націй, всієї системи сучасних соціальних структур.

Глобальний інформаційний простір – це інформаційні масиви, орієнтовані їх виробниками для загального використання (інформація – як товар, реклама, інший засіб впливу на потенційного користувача, в т. ч., не виключаючи ворожий, агресивний). При сучасних технічних можливостях ці масиви інформації, мають змогу проникати, впливати на розвиток всіх елементів соціальної структури суспільства. Такі впливи мають і позитивні, й негативні фактори в житті людей. Значною мірою негативні впливи обумовлені нерівномірністю розвитку в різних регіонах світу, а отже, нерівноправністю суб'єктів даного процесу в перехідний до нового, інформаційного етапу розвитку суспільства період. Це призводить до формування нової ієрархії сильних і слабких за критеріями володіння новими інформаційними технологіями, а значить – і рівнем розвитку.

Одним із найбільш наочних прикладів активізації таких процесів є вплив сучасної масової культури на розвиток національних культур в умовах глобалізації. Характерна для сучасності глобальна інформаційна експансія також дуже помітно впливає на суверенні інформаційні ресурси на рівні насамперед державному, уніфікуючи їх в інтересах транснаціональних корпорацій та провідних в сучасному процесі інформатизації держав.

Даний процес набув додаткової динаміки у зв'язку із розширенням неправомірного використання інформаційних технологій, розвитком кіберзлочинності, а також застосуванням все більш ефективних інформаційних воєн у відносинах між державами. Одним із найбільш наочних прикладів активізації таких процесів є вплив сучасної масової культури на розвиток національних культур в умовах глобалізації.

Під загрозою культурної уніфікації, ущемлення економічних, політичних та ін. інтересів в різних регіонах світу активізувались зворотні процеси, пов'язані із прагненням захисту суверенітету держав і націй, збереження і розвитку суверенних інформаційних ресурсів. Інформаційні суверенні ресурси є визначальним стержнем національних інформаційних ресурсів. Це ресурси, що є обов'язковими і необхідними для існування нації, держави і розвиваються у відповідності із сформованою традицією її еволюції. В силу цього життєво необхідним для національного розвитку є використання наявних інструментів впливу для контролю життєво необхідної інформації, її збереження і розвитку.

Нація, держава виступають в якості суверена даної інформації. В процесі еволюції суверенні для даної соціальної структури масиви інформації в основі своїй характеризуються стабільністю і частково можуть оновлюватись чи вилучатись із загальних обсягів лише у відповідності зі змінами в процесі розвитку самих структур-суверенів.

В порівнянні із інформацією загальної значимості суверенна частина ресурсів соціальних інформаційних баз змінюється саме під впливом викликів, що обумовлюють еволюцію суверена². Обмежені суверенітетом інформаційні масиви (в масштабах держави, нації – це надбання багатьох попередніх поколінь, наявний уже доробок покоління нинішнього) відіграють суттєву еталонну, стабілізуючу роль, забезпечують спадкоємність напрацьованих традицій, духовно-ціннісних орієнтирів у сфері інфотворення. Під вплив суверенного контролю, таким чином, підпадає та частина нової інформації, що потрібна для існування та розвитку відповідної соціальної структури, і виводиться з-під контролю та частина інформації, яка втрачає для неї цінність (як, наприклад, система правових актів союзної держави, що діяла на перших порах після створення СНД в регулюванні взаємовідносин між незалежними державами і поступово втрачала свою відповідність реаліям постсоціалістичної дійсності).

Наявність багаторівневої системи необхідної для розвитку держави, нації, всіх елементів сучасної складної соціальної структури суверенних інформаційних ресурсів, що в своїй сукупності становлять інформаційний суверенітет українського суспільства, є показником його гармонійного розвитку і життєздатності. У нинішньому швидкоплинному за подіями і ситуаціями світі ефективність інформаційного суверенітету вимірюється якістю організації його захисту, а також

1 Марутян, Р. (2010). Національні інформаційні ресурси як першооснова інформаційного суверенітету України. *Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір*. Київ: ВД «Стилос», 495.

2 Горовий, В.М. (2005). *Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства*. Київ: НБУВ.

контролю, постійного коригування масивів контрольованих інформаційних ресурсів. Сучасна система вітчизняних інформаційних ресурсів є дуже складною як за призначенням, засобами вираження, системою носіїв та ін. Відповідно організація національної інформаційної безпеки потребує використання напрацювань різних аспектів теорії інформації, починаючи від теорій математичних, що є важливими для характеристик насамперед технічних показників розвитку інформаційних процесів. Важливими для дослідження безпекових проблем є дослідження понятійного апарату інформаційної сфери, зокрема змісту поняття соціальної інформації, соціальних інформаційних баз, а також активізації глобальних процесів в інформаційній сфері.

У зв'язку з інтенсифікацією інформаційних впливів глобального інформаційного простору на національні інформаційні ресурси зростає значення проблеми захисту інформаційного суверенітету, що вимагає також досліджень в даному напрямі. В цілому ж складна структура інформаційного забезпечення розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізації потребує відповідної їй комплексної організації інформаційної безпеки, базованої на оперативному аналізі синтезу результатів науково-дослідної роботи в інформаційній сфері. Ця робота має забезпечити не лише збереження, але й розвиток національних інформаційних ресурсів. Це, в свою чергу, пов'язано із дієвістю функціонування механізмів оновлення інформації баз соціальних структур та захисту суверенної частини ресурсів від несанкціонованих впливів.

Низький рівень дієвості цих механізмів обумовлює:

– по-перше, звуження впливу суверенних інформаційних ресурсів на розвиток соціальних структур при недостатньому їх оновленні актуальними продуктами інфотворення, що негативно впливає на процес розвитку цих структур;

– по-друге, затримка виведення із суверенних масивів інформації застарілої, тієї, що втратила актуальність для розвитку, стала надлишковою знижує якість інформаційного впливу на структуру-суверен, негативно відбивається на стійкості соціальних структур в загальносуспільних взаємовпливах;

по-третє, недостатня організація захисту суверенних інформаційних ресурсів в умовах активізації сучасних інформаційних взаємовпливів призводить до несанкціонованого введення в суспільний обіг специфічної для даної ситуації структури (в тому числі конфіденційної, таємної) інформації, що відображає характерні для неї джерела і особливості розвитку, забезпечує конкурентоздатність в сучасному світі, а також створює можливості для введення в сферу суверенних інформаційних ресурсів чужорідної, або ж просто шкідливої інформації, що обумовлює можливість руйнування цих структур.

В той же час систематичний планомірний розвиток інформаційної основи незалежної, самобутньої України, є стратегічним завданням для нашого суспільства. При цьому інформаційний потенціал суспільства, як культурне явище в широкому значенні цього слова, не може розвиватися у відриві від його культурної традиції, без духовної спадкоємності поколінь.

У числі актуальних проблем зберігання і розвитку інформаційного суверенітету в сучасних умовах набуває все більшої актуальності формування ефективної правової бази. Варто зауважити, що у швидкоплинному перебігу подій суспільного життя, з революційними процесами у розвитку інформаційних технологій значна частина існуючих уже нормативних актів як внутрідержавних, так і міжнародних поступово втрачає актуальність, відповідність процесам, які ними нормуються і потребує уточнень або ж перегляду. Розвиток інформаційної діяльності створює необхідність правового урегулювання нових аспектів цієї діяльності. Потребує досконалого правового обґрунтування питання забезпечення інформаційного суверенітету в умовах активізації глобальних впливів, в умовах нових інформаційних технологій¹.

В сучасних умовах потрібна ефективна регламентація правового використання сучасних інструментів забезпечення суверенних прав на інформаційні ресурси, насамперед організаційних. Потребує правової регламентації весь комплекс питань пов'язаних із використанням суверенних інформаційних ресурсів на внутрішньому інформаційному ринку, що формується в Україні, а також на міжнародних ринках інформації. Потребує розробки також питання визначення інформаційного суверенітету над ресурсами, продуктованими на спільних із зарубіжними економічними структурами підприємствах, питання приватного права на інтелектуальну власність в суверенних масивах

¹ Довгань, О.Д. (2014). Національний інформаційний суверенітет – об'єкт інформаційної безпеки. Київ: *Інформація і право*, 3(12), 102-112.

інформації та ін. Цілий пласт організаційних та правових питань найближчим часом потребує вирішення в питанні з'ясування значення інформаційного суверенітету як основи зберігання балансу державних, національних, корпоративних інтересів у міжнародному співробітництві.

Для успішного входження нашої держави в міжнародні інформаційні обміни вона має зосередитись насамперед на таких напрямках у сфері правової діяльності: розробляти систему правових актів, спрямованих на якісне збереження національних інформаційних ресурсів, їх розвиток і ефективне використання в національних інтересах; здійснювати необхідну адаптацію національного інформаційного законодавства до загальновизнаної міжнародної правової бази з метою активізації своєї участі у міжнародних інформаційних обмінах; брати активну участь у міжнародній правотворчості, що має оперативно регламентувати нові явища в сфері інформатизації; сформувати правову базу для регламентації участі у міжнародній діяльності по забезпеченню дотримання міжнародного інформаційного законодавства, боротьби з кібертероризмом та ін. видами інформаційної злочинності.

Для забезпечення ефективного розвитку вітчизняної інформаційної безпеки державні органи, наукові установи, всі суб'єкти інформаційної інфраструктури України, залучені до формування і суспільно значущого використання національних інформаційних ресурсів, мають налагодити систематичне вивчення характеру інформаційних, інформаційно-аналітичних запитів соціальних структур сучасного суспільства, а також широкої аудиторії неорганізованих (чи слабоорганізованих) на даному етапі розвитку суспільства користувачів сучасною інформацією, рівня орієнтування цих запитів на суспільно значущу тематику, на інформаційне забезпечення діяльності національного соціокультурного процесу; основних тенденцій розвитку, відповідно до еволюції суспільних запитів на інформацію, інформаційного ресурсу та інноваційних технологій для їх задоволення; інноваційних підходів до організаційно-кадрового забезпечення процесу сучасної інформатизації українського суспільства.

Реалізуючи вищезазначене Україна має стати інформаційно розвиненою державою, повноправним і впливовим учасником європейського життя, посісти гідне місце у глобалізованому світі, забезпечивши при цьому захист власного інформаційного простору від небажаного інформаційного впливу, захист національних, у тому числі й державних інформаційних ресурсів, безпечне функціонування інформаційних та телекомунікаційних систем, зокрема тих, що функціонують в інтересах управління державою, захист інформації, що циркулює в них.

References

1. Baziljuk, JA.B., Vlasjuk, O.S. (red.) (2009). *Ukraina u sistemi mizhnarodnoi bezpeki*. Kiiv: Foliant: Stilos.
2. Dovgan', O.D. (2014). Nacional'nij informacijnij suverenitet – ob'jekt informacijnoi bezpeki. Kiiv: Informacija i pravo, 3(12), 102-112.
3. Gorovij, V.M. (2005). *Osoblivosti rozvitku social'nikh informacijnikh baz suchasnogo ukrains'kogo suspil'stva*. Kiiv: NBUV.
4. Kormich, B.A. (2004). *Organizacijno-pravovi osnovi politiki informacijnoi bezpeki Ukraini*. Kiiv, 135.
5. Marutjan, R. (2010). Nacional'ni informacijni resursi jak pershoosnova informacijnogo suverenitetu Ukraini. *Aktual'ni problemi mizhnarodnoi bezpeki: ukrains'kij vimir*. Kiiv: VD «Stilos».
6. *Zakon pro osnovi nacional'noi bezpeki Ukraini 2003* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij visnik Ukraini*, 29, 38.
7. *Zakon pro informaciju 1992* (Verkhovna Rada Ukraini). *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraini*, 48, 650.